

Anna Łapińska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

**WPLYW DOPLAT Z FUNDUSZY UE I KRAJOWYCH NA SYTUACJĘ
DOCHODOWĄ PRODUCENTÓW ROLNYCH**

*THE EFFECT OF PAYMENTS FROM THE EUROPEAN UNION
AND NATIONAL FUNDS ON THE FINANCIAL SITUATION
OF AGRICULTURAL PRODUCERS IN POLAND*

Słowa kluczowe: rolnictwo, dochody, gospodarstwa rolnicze, fundusze

Key words: agriculture, income, holdings, funds

Synopsis. Przedstawiono poziom wsparcia rolnictwa w krajach należących do OECD, UE i w Polsce. Dokonana analiza wykazała znaczące i zróżnicowane zaangażowanie rządów różnych krajów we wspieraniu rolnictwa, a szczególnie dochodu rolniczego w gospodarstwie. Stwierdzono, że w warunkach polskiego rolnictwa środki pomocowe z UE i krajowe, w znacznym stopniu wspierają i wpływają na bezpośrednią poprawę sytuacji dochodowej krajowych producentów rolnych.

Wstęp

Rolnictwo stanowi integralną część gospodarki narodowej każdego państwa. Charakteryzuje się silną siecią powiązań materialnych i instytucjonalnych, zarówno na rynku krajowym, jak i międzynarodowym. Miejsce rolnictwa w gospodarce narodowej każdego kraju zależy od etapu jego rozwoju gospodarczego i społecznego. W miarę rozwoju społeczno-gospodarczego maleje udział rolnictwa w PKB. Jest to obiektywna prawidłowość rozwojowa. Nie oznacza to jednak, że maleje znaczenie rolnictwa dla rozwoju społecznego. Nawet w krajach wysokorozwiniętych rolnictwo wytwarza we własnym zakresie zdecydowaną większość surowców do produkcji żywności, a także dla działów i gałęzi korzystających z rolnictwa. Priorytetowym zadaniem rolnictwa jest zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego kraju.

W krajach wysokorozwiniętych wspiera się finansowo rolnictwo po to, żeby z jednej strony zapewnić wyżywienie ludności na odpowiednim poziomie, a z drugiej strony, żeby oddziaływać pro-dochodowo, doprowadzając do zbliżonego parytetu dochodów rolników z dochodami pracowniczymi.

Dotychczasowe doświadczenia ewolucji Wspólnej Polityki Rolnej, a także analiza struktury wydatków budżetowych krajów wysokorozwiniętych wskazują na niezbędne instytucjonalne regulacje bliższego i dalszego otoczenia rolnictwa. Rynek w sektorze rolno-żywnościowym nie jest neutralny, z punktu widzenia rozkładu kosztów i korzyści z procesów wzrostowych. Jeżeli więc w sposób naturalny wypływa z rolnictwa wyprodukowana tam nadwyżka, to podstawowym problemem jest sposób i zakres jej powrotnego transferu. Odpowiednio dystrybuowana i ponownie dzielona nadwyżka ma podstawowe znaczenie, zarówno dla procesów reprodukcji rozszerzonej w samych gospodarstwach, jak i całej gospodarce [Czyżewski 2005].

Cel i przedmiot badań

Celem opracowania jest przedstawienie skali wpływu na sytuację dochodową producentów rolnych interwencjonizmu państwa w krajach wysokorozwiniętych skupionych w OECD, Unii Europejskiej oraz, jak na tym tle przedstawia się sytuacja w Polsce.

Za podstawę analiz przyjęto dotychczasową ewolucję polityki rolnej w krajach wysokorozwiniętych skupionych w OECD, UE i w Polsce. Wykorzystano aktualne informacje z badań i publikowanych sprawozdań, dotyczących omawianej problematyki.

Przedmiotem badań było także wykazanie, że w warunkach polskiego rolnictwa środki pomocowe z UE i krajowe w znacznym stopniu wspierają i wpływają na poprawę sytuacji dochodowej krajowych producentów rolnych. Obiektem badań były gospodarstwa prowadzące rachunkowość w ramach Polskiego FADN (Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych) za 2008 rok.

Polityka rolna i jej dofinansowanie w krajach OECD

Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju OECD (ang. *Organization for Economic Cooperation and Development*), której celem jest wspieranie państw członkowskich w osiągnięciu jak najwyższego poziomu wzrostu gospodarczego i stopy życiowej obywateli, opracowuje i wprowadza w życie wspólne zasady (wytyczne) i normy działania (standardy) w poszczególnych dziedzinach gospodarki, w tym w rolnictwie.

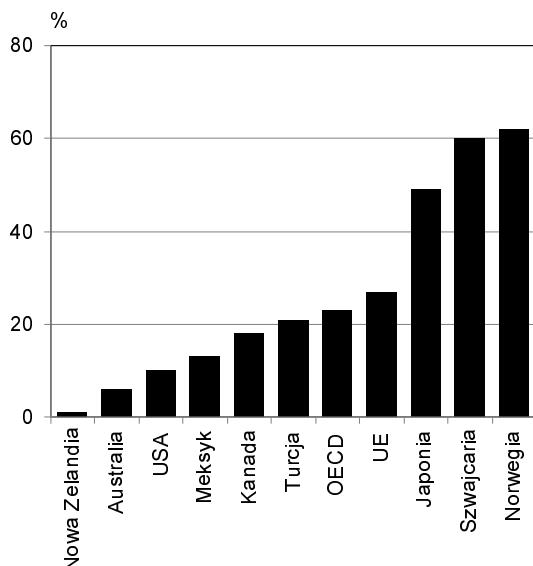
Chociaż na w światowej polityce rolnej zachodzą istotne zmiany, to nadal priorytetem polityki rolnej w krajach OECD jest zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego ludności oraz podtrzymanie dochodów gospodarstw rolnych. W krajach OECD wartość pomocy dla producentów rolnych w 2008 roku oszacowano na 265 487 mln USD. Wskaźnik szacunkowej wartości pomocy dla producentów rolnych PSE (ang. *Producer Support Estimate*) chociaż wykazuje systematyczny spadek w ujęciu procentowym, to nie oznacza mniejszej wartości dopłat w wartości bezwzględnej, które np. w 2006 r. wynosiły 258 185, a w 2007 r. 259 995 mln USD.

Całkowita natomiast pomoc dla sektora rolnego, obejmująca pomoc dla producentów (wskaźnik PSE), wspieranie usług ogólnych dla rolnictwa, takich jak: badania, infrastruktura, kontrole, wprowadzanie do obrotu oraz promocja, a także dopłaty dla konsumentów, wyniosła w latach 2006-2008 – 367 838 mln USD i odpowiadała 0,89% PKB krajów OECD (spadek z poziomu 2,48% w latach 1986-1988). Zmniejszenie obciążenia całości gospodarki, przez udzielenie pomocy dla rolnictwa, jest typowe dla wszystkich krajów OECD i odzwierciedla przede wszystkim zmniejszający się udział rolnictwa w PKB tych krajów.

Tabela 1. Wartość dopłat do rolnictwa w krajach OECD

Wyszczególnienie	Wartość dopłat [mln USD] w latach				
	1986-1988	2006-2008	2006	2007	2008
Wartość dofinansowania dla producentów rolnych	239 921	261 222	258 185	259 995	265 487
Wskaźnik pomocy dla producentów (PSE) [%]	37	23	26	22	21
Całkowita pomoc dla sektora rolnego	299 618	367 838	363 247	364 314	375 953
Udział całkowitej pomocy w PKB [%]	2,48	0,89	0,96	0,88	0,84

Źródło: *Agricultura policies...* 2009.

Rysunek 1. Wskaźnik wartości subwencji producentom rolnym (PSE) średnio w latach 2006-2008
Źródło: jak w tab. 1.

Programy wspomagające rolnictwo ewoluują w kierunku uniezależnienia pomocy od wielkości produkcji i w mniejszym stopniu, powiązane są z wytwarzaniem konkretnych produktów rolnych. W szczególności dotyczy to dopłat bezpośrednich w Stanach Zjednoczonych i płatności zryczałtowanych w Unii Europejskiej.

Pomoc jest w coraz większym stopniu uwarunkowana przez nakładane na producentów wymogi zachowania określonych sposobów produkcji, służących realizacji ogólniejszych celów, takich jak ochrona środowiska, dobrostan zwierząt lub bezpieczeństwo żywności.

Poziom pomocy dla producentów rolnych, chociaż średnio wynosił 23% w krajach OECD w latach 2006–2008, był bardzo zróżnicowany, np. od 1% w Nowej Zelandii do 62% w Norwegii.

Polityka rolna w Unii Europejskiej

Unia Europejska w większym stopniu niż OECD dofinansowuje produkcję rolną. Średnio w latach 2006-2008 szacunkowa wartość pomocy dla producentów rolnych (PSE) wynosiła 27% łącznych przychodów producentów rolnych.

W Unii Europejskiej nastąpiła zmiana priorytetów WPR (zainicjowana w 1999 r. w ramach reformy Agenda 2000). Polityka dopłat, chociaż kładła nacisk na wzrost konkurencyjności europejskiego rolnictwa, objęła również nowy, istotny element – politykę rozwoju wsi, promującą rozmaite inicjatywy na obszarach wiejskich.

Obecnie dotacje dla rolników Unii Europejskiej w mniejszym stopniu są związane z wielkością produk-

cji. W większym stopniu unijni rolnicy mają możliwość dostosowywania produkcji do potrzeb rynku. Pozwala to w lepszy sposób uwzględnić interesy konsumentów i podatników. Zdecydowana większość form wsparcia dla rolników wypłacana jest niezależnie od wielkości produkcji. Według zasad tego systemu, rolnicy nadal otrzymują dopłaty bezpośrednie, które gwarantują stabilność ich przychodów, lecz nie są powiązane z produkcją. Ponadto, rolnicy są zobowiązani do przestrzegania norm w zakresie ochrony środowiska, bezpieczeństwa produkcji żywności, stosowania środków ochrony roślin i właściwego traktowania zwierząt.

Oddzielenie dotacji bezpośrednich od produkcji sprawia, że unijni rolnicy są bardziej konkurencyjni i nastawieni na sprostanie wymogom rynku. Mają możliwość wyboru rodzaju produkcji najbardziej dla nich opłacalnej, przy jednoczesnym zachowaniu pożądanego stałego poziomu dochodów. Przeprowadzone reformy umożliwiły wytyczenie bardziej stabilnej wspólnej polityki rolnej, a także jej nakierowanie na kwestie istotne dla całego społeczeństwa.

W Unii Europejskiej rolnictwo należy do głównych obszarów wspólnej polityki gospodarczej. Celem Wspólnej Polityki Rolnej, obejmującej rolnictwo i handel produktami rolnymi, jest przede wszystkim zapewnienie odpowiedniego poziomu życia społeczności wiejskiej.

W ramach polityki rolnej prowadzi się działania na rzecz: zbliżenia poziomu dochodów rolników do innych działów gospodarki, stabilizacji rynków zbytu, zagwarantowania bezpieczeństwa dostaw, regulacji poziomu zatrudnienia w rolnictwie, koordynacji szkolenia zawodowego i badań naukowych, upowszechniania wiedzy rolniczej oraz promocji spożycia wybranych produktów.

Obecnie niestabilne i niedostateczne dochody rolników, którzy zaopatrują ludność w strategiczny towar-żywność, jak również stają się konserwatorami krajobrazu przyrodniczego, są najsilniejszą motywacją rządów dla prowadzenia interwencjonizmu państwowego na tym rynku [Spychalski 2005].

Roczny budżet Unii Europejskiej w perspektywie 2007-2013 zwiększa się systematycznie i wynosi rocznie ponad 133,8 mld euro. Ta imponująca suma w wartości względnej stanowi zaledwie jeden procent dochodu, jaki co roku wytwarzają państwa członkowskie UE. W efekcie wspólna polityka rolna ma za zadanie zwiększenie konkurencyjności europejskiej gospodarki, przyspieszenie jej rozwoju oraz zapewnienie spójności w obrębie UE, czyli zmniejszenie nierówności pomiędzy bogatszymi i uboższymi państwami członkowskimi.

Koszt Wspólnej Polityki Rolnej obejmuje 42,6% całego budżetu Unii Europejskiej. Przeważająca część ustawodawstwa Wspólnoty Europejskiej dotyczy rolnictwa, a w szczególności zmniejszenia nadwyżek produkcji rolnej, obniżenia cen detalicznych i zapewnienia pomocy materialnej najsłabszym ekonomicznie rolnikom.

Unia Europejska w ostatnich latach zmienia formuły oddziaływania na rolnictwo, przechodząc od dotowania wielkości produkcji rolnej, na rzecz jej jakości, kształtowania środowiska i krajobrazu. Ponadto, znaczny odsetek (25% w 2008 r.) przeznaczony był na rozwój obszarów wiejskich i środowisko naturalne.

Rządy krajów wysokorozwiniętych a szczególnie Unia Europejska starają się osłabić skutki działania gospodarki rynkowej przez internalizację kosztów efektów zewnętrznych a premią np. różnorodność obszarów wiejskich, które stanowią przyroda i krajobraz [Zegar 2008].

Tabela 2. Wartość dopłat do rolnictwa w krajach Unii Europejskiej

Wyszczególnienie	Wartość dopłat w latach				
	1986-1988	2006-2008	2006	2007	2008
Wartość dofinansowania dla producentów rolnych [mln USD]	99 742	138 866	131 041	135 111	150 445
Wskaźnik pomocy dla producentów (PSE) [%]	40	27	31	25	25

Źródło: Agricultural... 2009.

Udział dopłat w wartości produkcji i dochodach gospodarstw rolnych w Polsce

Unia Europejska próbuje zreformować Wspólną Politykę Rolną, odchodząc od intensyfikacji produkcji na rzecz rozwoju rolnictwa zrównoważonego. Jest to sytuacja korzystna dla rolnictwa polskiego, w którym ziemie wiejskie na skutek dużego rozdrobnienia, znacznie niższej w porównaniu do krajów wysokorozwiniętych intensywności produkcji zachowały swoje unikatowe, na skalę europejską, walory. Urozmaicenie rzeźby terenu przy różnorodności warunków glebowych i klimatycznych sprawia, że istnieje duże zróżnicowanie siedlisk i krajobrazów naturalnych. Taki typ rolnictwa, w większości krajów wysokorozwiniętych został już utracony.

W Polsce, w perspektywie finansowej na lata 2007-2013 uwzględniono koncepcję wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich. Dopłaty do rolnictwa mają wzmocnić ekonomicznie gospodarstwa rolne, z jednoczesnym zapewnieniem środków na rzecz różnicowania działalności gospodarczej w kierunku pozyskania i stworzenia alternatywnych źródeł dochodów mieszkańcom wsi. Poza funkcjami ekonomicznymi oraz dobrymi warunkami dla rozwoju społecznego, na obszarach wiejskich istotna rola przypada na zachowanie i odtwarzanie walorów krajobrazowych oraz zasobów przyrody, tj. zachowanie dobrego stanu ekologicznego wód i gleb, bogactwa siedlisk i różnorodności biologicznej, a także dziedzictwa kulturowego wsi.

Obecnie w Polsce, tak jak w całej Unii Europejskiej, dopłaty dla rolników w niewielkim stopniu są związane z wielkością produkcji. Zdecydowana większość form wsparcia dla rolników wypłacana jest w postaci dopłat bezpośrednich, które gwarantują stabilność ich przychodów, a nie są powiązane z produkcją. Wydatki związane z rynkiem i pomocą bezpośrednią stanowią prawie 3/4 całkowitych wydatków na zarządzanie zasobami naturalnymi i ich ochroną. Na rozwój obszarów wiejskich i środowisko przeznaczają się prawie 1/4 tych dopłat.

Oddzielenie dopłat bezpośrednich od produkcji sprawia, że rolnicy mają możliwość wyboru rodzaju produkcji najbardziej dla nich opłacalnej, przy jednoczesnym zachowaniu pożądanego stałego poziomu dochodów.

Dopłaty dla rolnictwa w Polsce po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej zwiększyły się blisko dwukrotnie. Jak podaje Czyżewski i inni [2008], budżet w rosnącym stopniu wiąże rozwój rolnictwa, obszarów wiejskich w Polsce ze środkami pomocowymi z Unii Europejskiej. Wydatki te w 2009 roku stanowiły 49,9% sumy łącznych wydatków w budżecie rolnym Polski, uwzględniając KRUS. Wskaźnik ten wynosił: w 2008 – 35, w 2007 – 39, w 2006 – 46,5, w 2005 – 41, zaś w 2004 roku – 25,1% [Notatka z posiedzenia... 2010]. Liczby te dowodzą o narastającej tendencji wzrostu udziału pomocy unijnej w wydatkach budżetowych na sektor rolny w Polsce. Potwierdza to tezę, iż bieżący i długofalowy wpływ unijnych środków finansowych i instytucji na sytuację ekonomiczno-społeczną rolnictwa, wsi, obszarów wiejskich i rybołówstwa jest wiodący i kluczowy dla ich dalszego rozwoju [Czyżewski i in. 2008].

Tabela 3. Udział dopłat w wartości produkcji, nadwyżce bezpośredniej i dochodzie rolniczym gospodarstw w systemie FADN za 2008 r.

Wyszczególnienie	Udział dopłat w gospodarstwach						
	Razem	<4 ESU	4≥8 ESU	8≥16 ESU	16≥40 ESU	40≥100 ESU	>100 ESU
Liczba gospodarstw	12 477	1 089	2 462	3 511	3 814	1 247	365
Średnia powierzchnia UR [ha]	17,7	8,0	12,3	19,7	36,1	81,0	563,9
Wielkość ekonomiczna [ESU]	9,6	3,1	5,7	11,3	24,7	57,5	311,2
Wartość produkcji ogółem z gospodarstwa [zł]	91 059	33 062	56 897	103 324	213 515	507 678	3 145 743
Nadwyżka bezpośrednia [zł]	48 370	19 286	30 297	54 008	110 845	263 490	1 627 650
Dochód rol. z dopłatami [zł]	24 596	10 271	17 313	31 427	67 999	154 536	223 262
Dopłaty do gosp. [zł]	17 769	9 447	13 198	19 433	34 599	75 030	458 959
Udział dopłat w dochodzie [%]	72,25	91,97	76,23	61,84	50,88	48,55	205,57
Udział dopłat w nadwyżce bezpośredniej [%]	36,74	48,98	43,56	35,98	31,21	28,48	28,20
Udział dopłat w wartości produkcji ogółem [%]	19,51	28,57	23,20	18,81	16,20	14,78	14,59

Źródło: obliczenia własne na podstawie Goraj i in. 2009.

Jak dopłaty z Unii Europejskiej i krajowe przekładają się na bezpośrednie dofinansowanie gospodarstw rolnych, analizowanych w ramach systemu FADN. W polu obserwacji FADN znajdują się gospodarstwa towarowe. Minimalna wielkość ekonomiczna, po przekroczeniu której zalicza się gospodarstwo rolne do pola obserwacji FADN, ustalana jest na podstawie analizy sum standardowej nadwyżki bezpośredniej (SGM) z danych GUS w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej.

Należy podkreślić, że FADN jest jedyną bazą danych, w której dane zbierane są według jednolitych zasad, a gospodarstwa tworzą statystycznie reprezentatywną próbę towarowych gospodarstw rolnych, funkcjonujących na obszarze Unii Europejskiej. Zasady klasyfikacji gospodarstw zostały precyzyjnie określone i po raz pierwszy formalnie ustanowione Decyzją Komisji (EWG) 78/463/EEC z dnia 7 kwietnia 1978 r. Według tych zasad gospodarstwa rolne funkcjonujące na terenie Unii Europejskiej klasyfikowane są m.in. według wielkości ekonomicznej.

Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego stanowi jedno z kryteriów używanych dla charakteryzowania gospodarstwa rolnego we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych. Jest ona określana na podstawie sumy wartości standardowych nadwyżek bezpośrednich, wyrażonych w europejskiej jednostce wielkości ESU.

W analizowanych gospodarstwach w Polsce wzięto pod uwagę takie gospodarstwa, w których nadwyżka bezpośrednia stanowi przynajmniej 2 ESU. Populacja gospodarstw w próbie w 2008 roku wynosiła 12 477 gospodarstw i była reprezentatywna dla 753 242 gospodarstw wielkości ekonomicznej wyższej niż 2 ESU.

Udział dopłat w wartości produkcji uzyskanej w tych gospodarstwach wynosił średnio 19,51% i wahał się od 28,57% – w gospodarstwach o najniższej wielkości ekonomicznej poniżej 4 ESU, do 14,59% – w gospodarstwach o sile ekonomicznej 100 i więcej ESU.

Podobna prawidłowość, ale na poziomie dwa razy wyższym, nastąpiła w dopłatach do wysokości nadwyżki bezpośredniej. Udział dopłat w nadwyżce bezpośredniej kształtował się na poziomie 36,74%, najwyższy (48,98%) wystąpił w gospodarstwach o najniższej wielkości ekonomicznej poniżej 4 ESU, najniższy zaś wystąpił w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie o wielkości 100 i powyżej ESU. Jeżeli natomiast przeanalizujemy udział dopłat w dochodzie rolniczym z gospodarstwa rolnego, to jest on najwyższy w gospodarstwach o skrajnych wielkościach ekonomicznych, najwyższy w gospodarstwach największych. Przeciętny udział dopłat w dochodzie stanowił 72,25%.

Rok 2008 dla polskich rolników był pod względem dochodów niekorzystny. Wzrost cen produktów rolnych nie nadązał za wzrostem cen na środki do produkcji (np. nawozy mineralne wzrosły o ponad 38%). Wskaźnik relacji cen (nożyce cen) produktów sprzedawanych do cen towarów i usług zakupionych wynosił zaledwie 91,0 [Rolnictwo w 2008]. Sytuacja bardzo niekorzystna ujawniła się szczególnie w największych gospodarstwach, w których dochód bez dopłat osiągnął wartość ujemną. Na relatywnie wysokim poziomie w dopłatach (33,11%) były bezpośrednie płatności obszarowe. Udział ich był skorelowany z powierzchnią gospodarstwa: w małych wynosił 27,89, w największych – 39,22%.

Jednym z podstawowych wyzwań WPR było podniesienie dochodowości rolnictwa i rentowności całej działalności na obszarach wiejskich. Koszt wspólnej polityki rolnej wynosił niewiele ponad 40% całkowitego budżetu UE, co stanowiło mniej niż 0,5% PKB. Chociaż udział dopłat dla WPR systematycznie maleje, to w wartości bezwzględnej utrzymuje się na stałym poziomie z tendencją wzrostową.

Podsumowanie

Przedstawione w artykule wielkości dofinansowania rolnictwa wskazują na znaczący ich udział, zarówno w krajach należących do OECD, jak i Unii Europejskiej i w Polsce. Chociaż w liczbach względnych w stosunku do PKB, na przestrzeni lat dopłaty się zmniejszały i stanowiły niewiele poniżej 1%, to w wielkościach bezwzględnych – utrzymują się one na podobnym poziomie z niewielką tendencją wzrostową.

Wspólna polityka rolna w UE zapewnia bezpieczeństwo żywnościowe, zrównoważony rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, równych warunków konkurencji na krajowych, wspólnotowych i globalnym rynku rolnym. Równocześnie nie zwalnia krajowych instytucji rządowych do jej wspomagania i uzupełniania.

Działania regulacyjne dotyczące rolnictwa w znacznym stopniu integrują gospodarkę, społeczeństwo i środowisko. Potwierdza się teza, że bieżący i długofalowy wpływ środków finansowych przeznaczonych na dofinansowanie rolnictwa, rozwoju wsi, rynków rolnych i obszarów wiejskich jest wiodący i kluczowy dla dalszego rozwoju sektora rolnego w Polsce [Czyżewski, Henisz-Matuszczak 2008].

Literatura

- Agricultural policies in OECD countries. 2009: Monitoring and evaluation. OECD.
- Czyżewski A., Henisz-Matuszczak A.** 2008: Konkurencyjność celów w polityce rolnej w Polsce w świetle Ustaw Budżetowych przed i po wstąpieniu do UE (1997-2008). *Rocz. Nauk. SERiA*, t. X, z. 1. s. 48-66.
- Goraj L., Mańko S., Osuch D., Płonka R.** 2009: Wyniki standardowe uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w polskim FADN w 2008. Warszawa.
- Notatka z posiedzenia Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Nr posiedzenia: 99. Data posiedzenia: 05.01.2010. Rolnictwo w 2008 roku. 2009: Główny Urząd Statystyczny. Departament Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Warszawa.
- Spychalski G.** 2005: Wyzwania Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej w procesach globalizacji i liberalizacji. *Kwestia agrarna w Polsce i na świecie*. Wyd. SGGW, Warszawa, s. 116-126.
- Zegar J.S.** 2008: Konkurencyjność rolnictwa w dobie globalizacji. *Rocz. Nauk. SERiA*, t. X, z. 1, s. 503-514.

Summary

This paper assesses the level of support for agriculture within countries that belong to the OCECD and the EU, as well as the level of support for agriculture within Poland. The conducted research reveals significant differences in the level of agricultural support from the various European governments and, subsequently, in the net effect on rural, agricultural incomes.

The paper shows that resources from the EU and National Funds strongly influence and support agriculture in Poland and have a considerable positive impact on the financial situation of rural, agricultural producers.

Adres do korespondencji:

dr hab. Anna Łapińska, prof. UWM
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Katedra Agrotechnologii i Zarządzania Produkcją Roślinną
ul. Oczapowskiego 8
10-727 Olsztyn
tel. (89) 523 38 19
e-mail: ann@uwm.edu.pl